

5. Торчинський М. М. Лексико-семантична структура назв поселень Південно-Західного Поділля / М. М. Торчинський // Студії з ономастики та етимології. 2002. – К.: Київ, 2002. – С. 206–215.

6. Ульянова Н. П. Соотношение стихийных факторов и сознательного регулирования в механизмах языковой номинации: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 – русский язык / Н. П. Ульянова. – М., 1983. – 26 с.

7. Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге / М. Хайдеггер. – М.: Высшая школа, 1991. – 192 с.

Анотація

Янчишина Я. В. Мікротопоніми штучного та природного походження в сучасній українській літературній мові.

Стаття присвячена вивченню власних назв дрібних географічних об'єктів штучного та природного походження. Визначено та описано закономірності, особливості і типи номінації мікрооб'єктів цих структур.

Ключові слова: мікротопонім, мотивація, номінатор, онім, природна номінація, штучна номінація.

Аннотация

Янчишина Я. В. Микротопонимы искусственного и естественного происхождения в современном украинском литературном языке.

Статья посвящена изучению названий географических объектов искусственного и естественного происхождения. Определены и описаны закономерности, особенности и типы номинации микрообъектов этих структур.

Ключевые слова: естественная номинация искусственная номинация микротопоним, мотивация, номинатор, оним.

Summary

Yanchyshyna Y. V. Microtoponyms of artificial and natural derivation in the modern Ukrainian literary language.

This article is devoted to the study of proper names geographic areas. They are small synthetic and natural origin. The nomination this structures are identifies, describes and characteristics.

Key words: artificial nomination, microtoponyms, motivation, natural nomination nominator, onyms.

Saszko Irena

Chmielnicki Uniwersytet Narodowy

ROLA JĘZYKOWEGO OBRAZU ŚWIATA W PRZEKŁAZIE TEKSTÓW POETYCKICH

Pojęcie językowego obrazu świata jest zagadnieniem dość obszernym i wywołuje różnego rodzaju dyskusje w kołach językoznawczych. Jolanta Mackiewicz odróżnia pojęcie obrazu świata od językowego obrazu świata, twierdząc, iż pierwszy „jawi się jednocześnie jako opis świata dokonywany z pewnego punktu widzenia i jako model świata, regulujący ludzkie zachowania”, drugi natomiast „jest tylko częścią tak rozumianego obrazu świata o dość specyficznym statusie. Jest to sposób, w jaki wniesiona zostaje do języka doświadczona, przeżyta i wyobrażona przez wspólnotę komunikatywną rzeczywistość” [1, s. 193–194]. Zgodnie z myślą Renaty Grzegorzczkovej, JOS to „struktura pojęciowa, charakterystyczna dla każdego języka, za pomocą której mówiący tym językiem ujmują (klasyfikują, interpretują) świat [2, s. 45]. Składa

się więc na to cały szereg indywidualnych doświadczeń nadawcy, jego sposób myślenia, postrzegania danej rzeczywistości, a niekiedy też zabiegi, przy pomocy których ów nadawca dokonuje kreacji pewnych zjawisk bądź wzorców, próbuje w pewien sposób zwerbalizować swoje przedstawienie o nich. Jest to – zgodnie z myślą Janusza Anusiewicza – „jedno z centralnych pojęć współczesnej semantyki oraz teorii poznania – zajmującej się udziałem języka w procesach poznawczych” [3, s. 261]. Jolanta Maćkiewicz twierdzi, iż językowy obraz świata „spełnia dwie podstawowe funkcje: interpretującą i regulującą. Interpretuje rzeczywistość, z którą styka się człowiek i reguluje ludzkie zachowanie wobec tej rzeczywistości. Wiąże się w ten sposób z dwiema dziedzinami aktywności człowieka: z myśleniem i działaniem [4, s. 52]. Natomiast Jerzy Barmiński wyodrębnia dwa warianty językowego obrazu świata, mianowicie: podmiotowy, który określa jako „wizję świata” oraz przedmiotowy, czyli sam „obraz świata” [5, s. 103]. Najwyraźniej – wydawałoby się – sprecyzował owo pojęcie Ryszard Tokarski, twierząc, iż jest to „zbiór prawidłowości zawartych w kategoriach związkach gramatycznych (fleksyjnych, słowotwórczych, składniowych) oraz w semantycznych strukturach leksyki, pokazujących swoiste dla danego języka sposoby widzenia poszczególnych składników świata oraz ogólniejsze rozumienie organizacji świata, panujących w nich hierarchii i akceptowanych przez społeczność językową wartości” [6, s. 343–370].

Nie istnieje zatem jednolita definicja adekwatna do różnorodnych prób sprecyzowania owego zagadnienia, gdyż tworzy ono szerokie ramy teoretyczne i dotyczy niejednoznacznych określeń, często usytuowanych w kategoriach kontekstowych, związanych zarówno z określoną formą wypowiedzi, jak również z intencją samego nadawcy.

Ponadto, nie wystarczy mówić o samym językowym obrazie świata, nie biorąc pod uwagę szeregu wykładników, składających się na owo zagadnienie. Są to, między innymi, konotacje semantyczne, pojęcie wartościowania oraz definicje leksykalne, a także metafory, symbole, punkt widzenia, profilowanie oraz inne. Wszystko to tworzy językowy obraz świata bądź obraz jego określonej rzeczywistości w ścisłym połączeniu ze świadomością językową użytkownika języka, która tkwi w jego podświadomości i niekoniecznie wynika z wiedzy lub umiejętności naukowych. Zatem, wyżej wymienione wykładniki pozwalają rozszyfrować znaczenie użytego wyrazu, które niejednokrotnie bywa wieloaspektowe, zależne od kontekstu bądź sytuacji i odbiegające od definicji słownikowych [7, s. 414–415].

Dokonując interpretacji poszczególnych elementów językowego obrazu świata, należy też – w myśl Jolanty Maćkiewicz – uwzględniać „obiekty bardziej lub mniej podobne i sprawdzać, czy w danym języku utrwaliło się widzenie ich podobieństw czy widzenie różnic między nimi” [8, s. 197]. Od odbiorcy wymaga to ciągłego odwoływania się do rzeczywistości pozajęzykowej oraz obszernej wiedzy z zakresu różnych dziedzin, charakterystycznych dla sposobu kreowania świata przez nadawcę. Jan Adamowski zaś podkreśla, iż „materialem najistotniejszym dla tej problematyki jest słownictwo” [9, s. 155]. Często ukryte w tekście artystycznym sensory oraz zaskakujące konfiguracje wymagają od odbiorcy szczególnego – rzecz można – podejścia interpretacyjnego, który Dorota Szumska określa mianem „sensotropizmu”. Polega on na tym, że syndrom informantowości tekstu tkwi bardziej w świadomości odbiorcy niż w samym przekazie. Istnieje także „drugie dno” czyli zindywidualizowana własna wizja świata odbiorcy i tylko jemu wiadome szeregi asocjacyjne, kryjące się w przekazie informacyjnym [10, s. 161–162].

Ponieważ niniejszy artykuł dotyczy językowego obrazu świata w poezji, której najważniejsza funkcja jest – zgodnie z twierdzeniem Renaty Grzegorzycowej – „osłanianie istoty świata, odkrywanie tego, co skryte” [11, s. 21], należy zwrócić szczególną uwagę na metodologię opisu takiego elementu w określonej grupie tekstów. Ów opis – jak podkreśla Jadwiga Puzynina – powinien zawierać:

- 1)zestaw wyrazów zawierających desygnat [12], z wyodrębnieniem jego nazwy lub nazw centralnych;
- 2)wnioski płynące z ewentualnej wieloznaczności nazw centralnych;

3) omówienie relacji synonimicznych, hiponimicznych i antonimicznych nazw danego desygnatu, a także istotnych konotacji i znaczeń kontekstowych tych nazw oraz ich nacechowań stylistyczno-gatunkowych;

4) włączone dane, dotyczące semantyki derywatów wyrazów centralnych, które występują w omawianych tekstach;

5) analizę łączliwości leksykalno-semantycznej centralnych nazw, a tym samym ich szeroko pojętych ról semantycznych i epitetów;

6) interpretację mowy nie wprost: peryfraz poetyckich, porównań, metafor, metonimii, synekdoch, oksymoronów i in [13, s. 99].

Rolę samego poety w tworzeniu własnej wizji w tekście poetyckim najwyraźniej ilustrują spostrzeżenia Renaty Grzegorzczukowej, która zwróciła uwagę na to, iż „poeta próbuje dotrzeć do głębszych warstw rzeczywistości, niewidzialnych dla oczu, przy pomocy szczególnego obrazu świata, zawartego w języku poety” [14, s. 45; 15, s. 323]. W związku z tym, w tekście artystycznym mogą pojawiać się sytuacje nietypowe, często nieoczywiste dla języka ogólnego [16, s. 170].

Językowy obraz świata w utworach poetyckich stanowi – za Anną Różyło – „interpretację w interpretacji” [17, s. 52] i otwiera odbiorcy szeroką przestrzeń do odkrywania coraz to nowych treści w wyrazach, stanowiących tworzywo aktu literackiego i odzwierciedlających swoistą wizję rzeczywistości, kreowaną oraz sugerowaną przez nadawcę.

Ogólny kontekst utworu jest bardzo ważny w przekładzie poezji. Rozumie się przez to środowisko, w którym autor przebywał podczas tworzenia; osoby, którym dedykowany jest wiersz – w ten sposób psychologiczny aspekt pisania wiersza jest jasny dla tłumacza. Jeśli utwór zawiera ukrytą ironię, która ma bezpośrednio dotyczyć danej osoby, powinna ona także znaleźć się w przełożonym tekście. Ale to już zależy od treści wiersza [18]. Zatem dla tłumaczenia literackiego potrzebne są:

- a) Zmysł artystyczny;
- b) Zrozumienie estetycznego wymiaru tekstu;
- c) Przełożenie nie tylko komunikatu i języka, ale też idei;
- d) Traktowanie języka w jego funkcji estetycznej, nie tylko komunikacyjnej;
- e) Natchnienie + wiedza + znajomość reguł translatorskich.

Natomiast, w pracy tłumacza poezji liczy się:

- a) Przekazanie wartości estetycznej;
- b) Przekazanie ładunku emocjonalnego;
- c) Wrażliwość na poezję;
- d) Umiejętności zbliżone do umiejętności poety.

Tłumacz więc musi postawić się na pozycji autora, przenieść jego sposób myślenia i tworzenia, znaleźć odbicie przekładu jako dzieła literackiego w percepcji czytelnika, a także musi pamiętać, iż przekład literacki to w danej kulturze docelowej niezależny twór artystyczny.

Bibliografia

1. J. Maćkiewicz, *Wyspa – językowy obraz wycinka rzeczywistości*, [w:] J. Barmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Lublin 1999, s. 193–194.
2. R. Grzegorzczukowa, *Pojęcie językowego obrazu świata*, [w:], J. Barmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Lublin 1999.
3. J. Anusiewicz, *Problematyka językowego obrazu świata w poglądach niektórych językoznawców i filozofów niemieckich w XX wieku*, [w:] J. Barmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Lublin 1999.
4. J. Maćkiewicz, *Kategoryzacja i językowy obraz świata*, [w:] J. Barmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Lublin 1999.

5. Mówiąc o języku W. Doroszewski sygnalizuje, iż rozumienie pewnego pojęcia wywołuje nie tylko reakcję uczuciową, ale przede wszystkim impulsy, które wypływają ze świadomości obowiązku, a także inspirują do działania. – W. Doroszewski, *Język. Myślenie. Działanie*, Warszawa 1982, s. 239.

6. J. Bartmiński, *Punkt widzenia, perspektywa językowego obrazu świata*, [w:] J. Barmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Lublin 1999.

7. R. Tokarski, *Słownictwo jako interpretacja świata*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*, Lublin 2001, s. 343–370.

8. Zob. A. Wierzbicka, *Język – umysł – kultura*, Warszawa 1999, s. 414–415.

9. J. Adamowski, *Dół w ludowym obrazie świata (pochodzenie i lokatywność)*, [w:] J. Barmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Lublin 1999.

10. D. Szumska, *Na tropach tropu: rozważania o metaforze poetyckiej*, [w:] A. Dąbrowska, J. Anusiewicz (red.), *Język a kultura*, t. 13, Wrocław 2000, s. 161–162.

11. R. Grzegorzczkova, *Jak rozumieć kreatywny charakter języka?*, [w:] A. Lewicki, R. Tokarski (red.), *Kreowanie świata w tekstach*, Lublin 1995, s. 21.

12. W danym artykule J. Puzynina desygnat rozumie mentalnie, tj. jako przedmiot myśli.

13. J. Puzynina, *Językowy obraz Boga w poezji romantycznej*, [w:] B. Kreja (red.), *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*, Gdańsk 1999, s. 99.

14. R. Grzegorzczkova, *Pojęcie językowego obrazu świata*, [w:] J. Barmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Lublin 1999.

15. Interesujące są spostrzeżenia A. Kadyjewskiej. Autorka zauważyła, iż poszczególne zjawiska językowe mogą się konwencjonalizować w odrębnie tekstu konkretnego pisarza, tworząc swoisty „system” jego języka, który zajmuje pozycję pośrednią między *langue a parole*. – A. Kadyjewska, *Problematyka języka pisarza w badaniach języka pisarza*, [w:] A. Pajdzińska, R. Tokarski (red.), *Semantyka tekstu artystycznego*, Lublin 2001.

16. Zob. D. Filar, *JOS w tekście poetyckim*, [w:] A. Dąbrowska, J. Anusiewicz (red.), *Język a kultura*, t. 13, Wrocław 2000.

17. A. Różyło, *Językowy obraz świata, poetycka wizja świata a punkt widzenia*, [w:] J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska (red.), *Punkt widzenia w tekście i dyskursie*, Lublin 2004.

18. <http://123tlumacz.pl/poezja/>

Анотація

Сашко І. С. Значення мовної картини світу в перекладі поетичних текстів.

Стаття складається з трьох частин. У першій частині представлено визначення мовної картини світу з точки зору польських лінгвістів. У другій частині статті показано специфіку мовної картини світу в поетичних текстах. У третій частині, під назвою *Переклад поезії* перераховано основні фактори художнього перекладу, а також виділено найважливіші завдання перекладача у літературному перекладі.

Ключові слова: мовна картина світу, інтерпретативна та регулююча функції мовної картини світу, поезія, художня література, переклад, компетентність перекладача.

Steszczenie

Saszko Irena. Rola językowego obrazu świata w przekładzie tekstów poetyckich.

Dany artykuł składa się z trzech części. Pierwsza przedstawia definicje językowego obrazu świata w ujęciu polskich językoznawców. W drugiej części artykułu ukazana jest specyfika JOS w tekstach poetyckich, jak również metodologia jego opisu. Natomiast w trzeciej części pt. *Przekład tekstów poetyckich* zostały wymienione główne czynniki tłumaczenia literackiego, a także zostały zaakcentowane najważniejsze zadania tłumacza w przekazie literackim.

Słowa kluczowe: językowy obraz świata, interpretującą i regulującą funkcje JOS, poezja, literatura piękna, przekład, kompetencja tłumacza.

Summary

Sashko I. S. The values of linguistic worldview translated poetic texts.

The article consists of three parts. In the first section, the definition of the linguistic picture of the world in terms of Polish linguists. In the second part of the article shows the specific language picture of the world in poetic texts. In the third part, entitled translations of these basic factors of translation and interpreter highlighted the major tasks in literary translation.

Key words: language world, interpretive and regulatory functions of language picture of the world, poetry, fiction, translation, interpreter competence.